

**Di Devokên Kurdîya Kurmancî de Zayenda Rewşên
Morfolojîk (Mînakên Devokên Bakur, Başûrê Rojhilat û
Başûrê Rojavayê)**

Mehmet YONAT¹

**Kurmanci Kürtçesi Ağızlarının Hal Eklerinde Cinsiyet (Kuzey,
Güneydoğu ve Güneybatı Ağızları Örnekleri)**

Öz

Kurmanci Kürtçesi gramatik cinsiyete sahip bir dildir. İsimlerin cinsiyeti isimler yalın halde iken ve isimler yalnız başına kullanıldığında anlaşılmaz. İsimlerin cinsiyetinin anlaşılabilmesi için, isimlerin ya bükümlü ya da seslenme/ünlem hallerinde kullanılması gerekir. Keza, izafe yapısı içerisinde izafe partikeli isimlerin cinsiyetini gösterir. Kurmanci Kürtçesi bir çok ağza sahiptir ve cinsiyet eklerinin kullanımı bazı ağızlarda ortadan kalkmakla birlikte bazı ağızlarda ise form değiştirmektedir. Bu çalışmada Kurmanci Kürtçesinin üç ağzının hal eklerindeki cinsiyet kullanımı ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Seçilen bu ağızlar; güney doğu, kuzey ve güney batı ağızlarıdır. Bu sınıflandırma Kurmanci ağızları üzerine yapılan en son çalışmalara göre yapılmış olup aşağıda ayrıntılarıyla verilecektir. Güney doğu ağzı için Şırnak ili Beytüşşebab ilçesinin bir köyü; güney batı ağzı için Adıyaman merkez ilçesi ve kuzey ağzı için ise Muş merkez ilçesinin bir köyü seçilmiştir. Bu ağızların analizi için bu makalenin yazarı tarafından bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Bahsi geçen ölçüm aracı elli beş sorudan oluşmaktadır. Bu sorular konuşmacılara Türkçe sorulup cevapları Kürtçe alınmıştır. Kürtçe hızlı bir değişim (ya da asimilasyon) içinde olduğundan dolayı, bir bölgenin konuşurları yaşları ve cinsiyetleri bağlamında aynı gramatik form için farklı kalıplar kullanabilmektedirler. Bundan dolayı, konuşucular yaş; yaşlı, orta-yaşlı, genç ve cinsiyet; kadın ve erkek olacak şekilde bir ayrıma tabi tutulmuşlardır. Bu çalışmada elde edilenler şu şekilde özetlenebilir; her ne kadar güney doğu ve güney batı ağızlarında hemen hemen standart Kurmanci ile aynı kullanım var olsa da, kuzey ağzında belirsiz çekimlerde ve işaret sıfatları ve zamirleri çekimlerinde cinsiyete karşı hassasiyetin tamamen ortadan kalktığı görülmüştür. Yine, belirli isimlerin spesifik olmayan çekimleri Türkçenin etkisinden dolayı normalde büküm ekleri alması gerekirken bu ekleri almamıştır. Son olarak şu söylenebilir; tüm

¹ Arş. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Yaşayan Diller Enstitüsü Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, mehmetyonat49@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8576-7486.

ağızlarda genç konuşmacılar yaşlı konuşmacılara nispeten gramatik cinsiyet uyumuna karşı daha az hassasiyet göstermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kurmanci Kürtçesi, Cinsiyet, Ağız, Büküm, Seslenme Durumu, Belirlilik, Belirsizlik.

Usage of Gramatical Gender of Morphological Cases in Kurmanji (the Examples of North, Southeast and Southwest Varieties)

Abstract

Kurmanji Kurdish have grammatical gender. When nouns are in the direct case or used solely it is not possible to understand nouns gender. In order to understand the gender of nouns, nouns have to used in the oblique or vocative cases. Moreover, the ezafe structure is a grammatical structure in which the gender of nouns could be able to figure out. Kurmanji Kurdish have various accents. The form of gender suffixes or particles could show different characteristics. Some accents even lost some gender agreement forms completely.

In this study, three of Kurmanji Kurdish accents were analyzed in terms of gender in case. The accents are Northern, South-Eastern, and South-Western accents. Kurdish Kurmanji accents have been classified according to up-to-date studies (Haig and Öpengin, 2014). For South-Western accent one village of Şırnak Province; for South-Western accent center of Adıyaman Province; and for Northern accent one village of Muş Province selected. To be able to analyze the accent's gender usage a measurement tool has been developed by the writer of the article. The measurement tool consists of fifty-five questions. The questions asked to interviewers in Turkish and they responded to them in Kurmanji Kurdish. Due to the resent transformation or assimilation of Kurdish, the interviewers may use some different forms. That is why the interviewers classified by their gender; male and female, and their age; young, middle-aged, and old. What are drow out from this study is that; even though the usage of gender in the grammatical cases like standard Kurdish Kurmanji in the South-Western and South-Eastern accent, in the northern accent the indefinite gender suffixes and the determiners lost their gender agreement. Again in the northern accent, because of Turkish influence on Kurmanji Kurdish, in the nonspecific-definite situation, the oblique singular case suffixes do not use. Lastly, it could be said that the young interviewers are less sensitive to gender agreement than old ones.

Keywords: Kurmanji Kurdish, Gender, Accent, Oblique Case, Vocative Case.

Extended Abstract

Gender is an important factor in human life. That is why it affects a wide range areas of life. Language is an area on which biological gender has been shown. Some language show biological gender just in lexical domain

while others exhibit biological gender both lexically and grammatically. Kurdish (Kurmanji) is a language which has grammatical gender. The gender of nouns can not be understood when they are in direct case or used solely. To be able to understand the gender of nouns, nouns should be inflected either in oblique case and vocative case, or in *ezafe* construction. In this study, three varieties of Northern Kurdish have been analyzed in terms of gender of morphological cases. As mentioned above oblique and vocative cases are the morphological cases where grammatical gender has been seen on. In vocative case, gender of nouns has a quite simple system; male animate nouns take {-o} suffix and female ones inflect with {-ê} suffix. The plural inflection has no gender distinction and takes {(i)no} suffix. The relatively complex case in terms of gender agreement is oblique case in which there are definitive, indefinite and demonstrative inflection of nouns. In the definitive inflection, the male nouns take {-i} suffix and female nouns take {-ê} suffix. The indefinite form firstly takes indefinite suffix {-ek-} and then same suffixes used for definitive form follow it. Lastly, the demonstrative form consists of demonstrative adjectives and demonstrative pronouns which differ in accordance with gender and distantness of the main noun which is used in definitive form. Like vocative case, in oblique case plural inflection does not have gender distinction. The varieties of Northern Kurdish which are selected for this article are South-eastern variety, Northern variety and South-western variety. This classification has been made according to the latest studies which is about Kurmanji Kurdish varieties. In order to analyse different usage of grammatical gender of morphological cases among the selected varieties, a measurement tool has been developed by the writer of this article. The measurement tool consists of fifty five questions which aim to clarify all of form of oblique and vocative case usages. The questions asked to interviewees in Turkish and the answers received in Northern Kurdish. Because of fast-paced transformation (or assimilation) of Northern Kurdish, it is possible that the different interviewees employ different grammatical usages for same grammatical pattern. That is why the interviewees have been divided by age; old, middle-aged and young; and sex; male and female. For finding of the study, even though South-eastern and South-western varieties show nearly identical features of standard Northern Kurdish, the Northern variety has lost sensitivity to grammatical gender in the oblique inflection of indefinitives and demonstratives. As mentioned above, in the indefinite inflection of oblique case, {-ek-} + {-i} suffixes follow male nouns, like “kurik-ek-î” (a boy) and {-ek-} + {-ê} suffixes pursue female nouns, like “keçik-ek-ê”. In addition to that, demonstrative adjectives have gender agreement with main nouns. Male forms of demonstrative adjectives “vî (proximate.male), wî (distal.male)” agree with male nouns, like “vî/wî kurik-î” (this/that.Oblique.Male boy.Oblique.Male) and female forms of demonstratives “vê (proximate.female), wê (distal.female)” agree with female nouns, like “vê/wê keçik-ê” (this/that.Oblique.Female girl.Oblique.Female), and main nouns of the phrases assign like definitive agreement. Yet, it is not the case for Northern variety of Kurmanji Kurdish. In the indefinite inflections of this variety, the gender distinction has disappeared in favor of

male agreement, like “kurik-ek-î” (a boy) and “keçik-ek-î”(a girl). In the demonstrative inflection, the demonstratives have lost gender sensitivity and just male form of them used for both male and female nouns while the main noun of the demonstrative phrase lost the gender sensitivity in favor of female agreement, like “vî/wî lawik-ê” (this/that.Oblique.Male boy.Oblique.Female) “vî/wî keçik-ê”(this/that.Oblique. Male girl.Oblique.Female). Furthermore, in the Northern variety of Northern Kurdish, the oblique inflection of definitive-nonspecific nouns has been lost due to Turkish influence. Last but not least, in all of the selected varieties, the young interviewees are less sensitive to gender agreement than elders.

Kurte

Kurdîya kurmancî zimanekî xwedî zayenda rêzimanî ye. Zayenda navdêran di rewşa rasterast de an jî wextê navdêr bi serê xwe têne bikaranîn nayê fêmkirin. Ji bo zayenda navdêran bê zanîn, navdêr divê di rewşa tewandî de an jî di rewşa bangkirinê de bê bikaranîn. Dîsa di nav avanîya îzafeyê de partîkela îzafeyê zayenda navdêran nîşan dide. Kurdîya kurmancî xwedî gelek devokan e û bikaranîna zayendê li gor devokan hin caran form diguherîne û di hin devokan de jî hessasîyeta zayendê ji holê rabûye. Di vê xebatê de sê devokên kurmancî ji hêla zayenda rewşan ve hatine analîzkirin. Ev devok devokên başûrê rojhilat, bakur û başûrê rojavayê ne. Senfinadina van devokan li gor xebatên herî dawî ne yên ku li ser devokên kurdî hatine kirin. Li jêr wê bi hurgilî behsa wê sinifandinê bê kirin. Ji bo devoka başûrê rojhilat gundekî Beytuşşebaba Şîrnexê; ji bo devoka başûrê rojava Bajarê Semsûrê û ji bo devoka bakur jî gundekî bajarê Muşê hate hilbijartin. Ji bo analîza van devokan, ji hêla nivîskarê ve gotarê ve amûreke pîvandîne hatîye pêşxistin. Ev amûr ji pêncî û pênc pîrsan pêk tê. Ev pîrs bi tirkî ji axêveran hatine pîrsin û bersivên wan bi kurdî hatine standin. Lewra kurmancî di nav guherîneke (an jî asîmîlasyonê) gelek bi lez de ye, axêverên heremekê li gor emr û zayenda xwe, dibe ku ji bo heman formên rêzimanî formên cuda bikar bînin. Loma jî, axêver ji hêla temen; kal, navsere, ciwan û ji hêla zayendê; weku jin û mêr hatine dabeşkirin. Di encama vê xebatê de tiştên ku hatine bidestxistin, di devokên başûrê rojhilat û başûrê rojava de her çiqas zayenda rewşan hema hema wek kurmancîya standart be jî di devoka bakur de, navdêrên nediyar û rengdêr û cînavdên nîşanê ji hêla zayendê ve hessasîyeta xwe wenda kirine. Di navdêrên diyar yên nespesîfik de devoka bakur, ji ber bandora tirkî paşgîrîna tewangê bikar neanîne. Dîsa di hemû devokan de axêverên ciwan li gor axêverên temendirêj kêmtir hessasîyet nîşanê bikaranîna zayendê dane.

Bêjeyên Anaxtar: Kurdîya Kurmancî, Zayend, Devok, Tewang, , Rewşa Bangkirinê, Dîyar, Nedîyar.

Destpêk

Peyva “zayend”ê (gender) ji “gennus” a (cure, beş) latînî tê. Li gor Hockett, zayenda zimanan di encama senifandina meneyî (wateyî?), morfolojik an jî fonolojik ya navdêran de derdikeve meydanê. Zimanekî dikare xwedîyê du an jî zêdetir zayendan be. Hin navdêrên di nav grubeke zayendê de cih girtî dibin ku ji hêla bîyolojik ve jî xwedî heman zayendê bin. Hin caran jî zayenda bîyolojik li ser senifandina navdêran bibandor nîne (Corbett, 1991: 1). Loma jî di hin zimanên dunyayê de senifandina navdêran wek “zayend”a wan tê te’rîfkirin, lê di hinekan de ji bo vê senifandinê “beşên navdêran” tê bikaranîn. Hin zimanên dunyayê tenê xwedî zayenda leksîkî ne û hinên din jî hem xwedî zayenda leksîkî hem jî ya rêzimanî ne. Mesela, tirkî xwedî zayenda leksîkî ye. Lewra navdêr ji hêla rêzimanî ve tu carî nasinifin. Lê hin navdêr hene ku di tirkî de ji wateya leksîkî ya wan navdêran zayenda wan ya bîyolojik tê fêmkirin; wek, “tavuk” (mirîşk), “horoz” (dîk) (Aksan, 2015: 87).

Wextê wek kategorîyeke navdêrî behsa zayendê tê kirin, tiştê tê qestkirin ne zayenda leksîkî lê zayenda rêzimanî ye. Di zayenda rêzimanî de, zayenda (senifa) navdêran ne tenê ji meneya wan navdêran lê ji forma wan ya rêzimanî jî tê fêmkirin. Mesela, di Almanî de wextê navdêrekê di nav kategorîya navdêrên nêr de be partîkela “der”, wextê di nav kategorîya navdêrên mê de be partîkela “die” û wextê di nav kategorîya navdêrên notr de be partîkela “das” digire. Dîsa, li gor Corbett û gelek nivîskarên din wek (Ortmann, 1988: 62) tiştê ku zimanên xwedî zayenda rêzimanî dîyar dikin rêkkeftina (agreement) navdêran ya bi hêmanên din yên hevok an frazan re ye (Haig, 2000: 2).

Hebûna zayendê di zimanekî de ji bo axêverên wî zimanî hêsanîyan çê dike. Mesela, zayend wê îmkane dide ziman ku navdêrên wek hev tînin nivîsîn lê mena wan cuda ne, ji hev cuda bibin (Akin, 2005: 2). Mesela di kurmançî de peyva “mal”ê eger di mena “cîhê ku lê tê jîyîn” bê bikaranîn wek mê tê nîşankirin (mala min), lê eger di mena “xwedîbûna tiştêkî” de bê bikaranîn wê demê jî nêr tê îşaretkirin (malê dunyayê).

Di kurdî de zayenda rêzimanî heye. Xebatên li ser zayenda di kurmançî de hatî kirin heta Jardîn diçe. Di wê xebata xwe de Jardîn dibêje, navdêr û regdêr bi {-a} û {-ê}yê diqedin û yên bi {-a}yê diqedin mê yên bi {-ê}yê diqedin jî nêr in (MacKenzie, 1954: 529). Xebateke din ya bingehîn ya li ser zayenda di kurmançî de hatî kirin xebata Bedir Han û Lescot (2005) e. Pey van xebatan di pirtûkên rêzimana kurmançî de tenê ji hêla rêkkeftinê ve li ser zayenda kurmançî hatîye sekinîn. Di ferhengên kurmançî de jî gelek girîngî ji bo mijara zayendê nehatiye dayîn û di gelek ferhengên kurmançî de zayenda navdêran li ber wan nehatiye nivîsîn; wek Ferhenga Îzolî (1991) û ya Torî (1999) (Akin, 2005: 3). Heta destpêka sedsala bîstan xebatên rêk û pêk, qasî em dizanin, li ser zayenda kurmançî nehatine kirin. Di destpêka sedsala bîst û yekan de Haig û Opengîn li ser vê mijarê bi awayekî zanistî kûr bûne.

Di kurmancî de navdêr di bin du zayendan de tîn senifandin; yê nêr û yê mê. Eger navdêr di rewşa tewandî yan jî rewşa bangkirinê de; yan jî di nav îzafeyê de wek yekjimar neyêne bikaranîn, di derbarê zayenda navdêrên kurmancî de tu agahî dest nakeve (Haig, 2000: 4). Yanê, navdêr bi serê xwe û di rewşa rasterast de tu agahî di derbarê zayenda xwe de nadin. Eger em bikaranîna paşgîrên zayendê yê kurmancî di nav tabloyekê de bidin wê wiha be (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Taş, 2013; Ekîncî, 2007; Adak, Aydın û yê din, 2016; Samûr, 2012; Komxebata kurmancîyê, 2016);

Tablo 1: Di Kurmancî de Paşgîrên Zayendê

	Rewşa Tewandî				Rewşa Bangkirinê	Avanîya Îzafeyê	
	Dîyar	Nedîyar	Rengdêrên Nîşanê	Cînavkê n Nîşanê		Dîyar	Nedîyar
Nêr	-î	-ekî	wî/vî ... -î	wî	-o	-ê	-ekî
Mê	-ê	-ekê	wî/vê ... -ê	wê	-ê	-a	-eke/ eka
Pirjimar	-an	-inan	wan/van...- an	wan	-(i)no	-ên	-ine

Di vê xebatê de wê li ser zayendê bê rawestan. Her wekî di tabloya jorîn de jî hatiye dîyarkirin zayend di rewşa tewandî, rewşa bangkirinê û di îzafeyê de heye. Di vê xebatê de em ê li ser zayenda di rewşa tewandî û di rewşa bangkirinê de bisekinin. Di pirtûkên rêzimanan de jixwe ev bikaranîna zayendê bi hurgilî hatiye te'rifkirin. Lê belê her wekî tî zanîn kurmancî xwedî gelek devokan e û bikaranîna zayendan li gor devokan diguherin. Loma jî di vê xebatê de wê li ser zayenda rewşan di devokên bakur, başûrê rojhilat û başûrê rojava de bê sekinîn. Ev devokên hatî hilbijartin di nav xwe de jî xwedîyê bikaranîneke homojen nînin. Eger her devok bi hemû varyasyonên xwe ve di nav vê xebatê de cih bigirtana wê xebatê gelek berfireh bûya. Loma jî hem hemû devok nehatine hilbijartin hem jî jî devokên hilbijartî tenê cihê û hun kes hatine neqandin. Di vê çarçoveyê de, divê di serî de li ser senifandina devokên kurmancî bê sekinîn, paşê jî behsa girseya axêverên ji bo vê analîzê hatî hilbijartin bê kirin. Wek dawî jî divê di derbarê amûra pîvandîna ya zayenda di rewşa tewandî de agahî bê dayîn ku ev amûr jî hêla nivîskarê wê gotarê ve hatiye pêşxistin.

Devokên kurmançî heta niha ji hêla kêr nivîskaran ve bi awayekî zanistî hatine senifandin. Mesela, Zinar (2009) senifandineke devokên kurmançî kirîye lê ev senifandina xwe bi delîlên zanistî nîşan nedaye. Wî devokên kurmançî di bin deh devokan de senifandine; Devoka Afrînî, Devoka Cizîrî, Devoka Sincarî, Devoka Behdînî, Devoka Hekarî, Devoka Şikakî, Devoka Bazîdî, Devoka Botanî, Devoka Şemdinanî, Devoka Rojavayî (Zinar, 2009; 16). Lewra ev senifandin ji delîlên zanistî mehrûm in em ê vê wek bingeş negirin. Ji delîlên zanistî qesta me ew e; wextê devok tene senifandin divê ne tenê cudahîyên leksîkî yê devokan bê danberhevkirin lê bi awayekî sistematîk cudahîyên fonolojîk, morfolojîk, sentaksî û yê leksîkî bi hemu aiyên xwe ve bê nîşandan.

Xebata Haig û Öpengin (2014) ya bi nave “Regional Variation in Kurmanji: A Preliminary Classification of Dialects” (Di kurmançî de Varyasyona Heremî: Senifandineke Destpêkî ya Devokan) di warê senifandina devokan de xebateke baş e. Di vê xebatê de devokên kurmançî di bin pênc beşan de hatine senifandin; Devoka başûrê rojhilat, devoka başûr, devoka bakur, devoka başûrê rojava, devoka bakurê rojava.

Devoka başûrê rojhilat: Wek devoka behdînî jî tê zanîn ku li heremên Hekarî û Duhokê tê axaftin.

Devoka başûr: Li Mêrdîn, Êlih, Dîyarbakir, Şirnex, Riha û Hesekeyê tê axaftin.

Devoka bakur: Wek devoka Serhedê jî tê zanîn. Mûş, Erzurum, Agirî, Bedlîs, Çewlig, Dîyarbakir û hin deverên Wanê tê axaftin.

Devoka başûrê rojava: Li Semsûr, Entep, qisimeke Rihayê û Helebê tê axaftin.

Devoka bakurê rojava: Mereş, Meletî, Sîwasê tê axaftin (Haig û Öpengin, 2014)

Di vê xebatê de wê ev senifandin wek bingeş bê girtin. Her çiqas di vê senifandinê de Şirnex di nav devoka başûr de cih bigire jî, mintiqa ku xebata qadê ya vê xebatê lê hatî kirin di nav sînorên devoka başûrê rojhilat de ye.

Ev xebat wextê tetbîqê qadê bû, hin pirsgirêk hatin meydanê. Lewra kurmançî di nav gurehîneke gelek lez de (asîmilasyon) ye û hemû nifşên axêverên vî zimanî wek hev naxivin. Di vê guherînê de duzimanîtî jî xwedî bandoreke gelek mezin e. Her wekî Öpengin gotî “mîrov dikare dîyar bike ku cimaeta zimanî ya kurdîyê xwedanê qerekerê duzimanîya civakî ye, bi kurdî û bi tirkî” (Öpengin, 2011: 37). Bi taybetî wextê mijar mijareke hessas wek zayendê be, wê demê gelek bikaranînên cuda di navbera cenerasyonan de derdikevin holê. Loma jî, wextê ev pirsên amûra pîvandîne li axêveran hate pirsîn ji sê cenerasyonan pirs hatin pirsîn; yê ciwan, yê navsere û yê kal. Dîsa lewra mijara zayendê li hember zayenda biyolojîk ya axêveran hessas e û di kurmançî de jî kesê ku refere lê tê kirin ji bo mijara zayendê girîng e, axêver ne tenê ji hêla

emr ve lê ji hêla zayenda bîyolojîk ve jî wek jin û mêr hatin senifandin. Di encamê de li her heremê ji şeş kesan ev pirs hatin pirsin; ciwan-mêr, ciwan-jin, navsere-mêr, navsere-jin, kal-mêr û kal-jin.

Di vê xebatê de di serî de li ser paşgirên zayendê di rewşa tewandî û rewşa rasterast de hatîye sekinîn. Paşê li ser bikaranîna paşgirên zayendê di devokên hîlbijartî de hatîye sekinîn. Di encamê de jî bi gelenperî behsa destketîyan hatîye kirin.

1. Di Kurmancî de Bikaranîna Zayenda Rewşan

Her wekî tê zanîn di kurmancî de ji hêla morfolojîk ve sê rewş hene rewşa rasterast, rewşa tewandî û rewşa bangkirinê. Di rewşa rasterast de tu paşgirên zayend an jî hejmarê nayên bikaranîn. Loma jî di vê xebatê de wê behsa vê rewşê neyê kirin. Paşgirên zayendê tenê di rewşa tewandî û di rewşa bangkirinê de têne bikaranîn. Loma jî wê ewil behsa zayenda di rewşa tewandî de û paşê jî wê behsa zayenda di rewşa bangkirinê de bê kirin.

1.1. Di Rewşa Tewandî de Zayend

Di rewşa tewandî de tewanga navdêran bi sê awayên kişandinê dertên pêşberî me; dîyar, nedîyar, rengdêr û cînavkên nîşanê).

Di rewşa tewandî de navdêrên yekjimar wextê dîyar bin, ji hêla zayenda xwe ve allomorfên paşgira zayendê digirin. Navdêrên mê paşgira {-ê}yê û yên nêr jî paşgira {-î}yê distînin. Navdêr wextê pirjimar û dîyar bin paşgir dibe {-an} (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Taş, 2013; Ekîncî, 2007; Adak, Aydın û yên din, 2016; Samûr, 2012). Mesela,

(1)²

Ez	Kenan-	-î	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr.-	-TEW.Nêr.	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

(2)

Ez	Şukran-	-ê	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr.-	-TEW.Mê.	Pêş.r.r.	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

2 Kurtkirinên di vê gotarê de hatî bikaranîn di serê gotarê de di nav tabloyekê de hatine dayîn.

(3)

Ez	heval-	-an	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr.-	-TEW.PJ.	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

Di mînaka (1)î de navdêra “Kenan” çima navdêreke nêr e bi {-î}yê; di ya (2)yan de navdêra “Şukran” çima navdêreke mê ye bi {-ê}yê û di mînaka (3)yan de jî çima navdêra “heval” bi awayekî pirjimar hatiye bikaranîn bê hessesîyeta zayenda navdêrê bi {-an}ê tewîyaye.

Navdêrên nêr di gelek devokên kurmancî de yan nayên tewandin yan jî bi awayekî din tên tewandin. Awayekî din ya tewandina navdêrên nêr wiha ye; eger di nav navdêra nêr ya tewandî de dengê /e/ an jî /a/ hebe ew navdêr dibe /ê/ (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Adak, Aydın û yêr din, 2016). Ji vê re di zimanzanîyê de “umlaut” yan jî kişandin (rising) tê gotin (Yonat, Notên Dersa Morofolojîya Kurdî). Eger em mînaka jorê bi vî awayî bikêşin wê wiha be;

Ez	Kenên	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Kenan.TEW.N êr.	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

Her wekî ji mînakê jî tê fêmkirin dengê /a/yê ya di nav navdêra nêr ya “Kenan” de kişîyaye û bûye /ê/.

Ji bilî vê îstîsnayê, di kurdî de wextê navdêr dîyar in û di rewşa tewandî de tên bikaranîn, bikaranîneke din ya ku di bin bandora zimanê tirkî de pêş ketîye, dertê pêşberî me. Ev jî cudahîya rewşa spesîfîk û nespesîfîk e. Di tirkî de navdêr wextê spesîfîk bin paşgira rewşê digirên lê wextê nespesîfîk bin paşgirê nagirin. Mesela,

- (a) Yalın mektubu yazıyor. (Yalın nameyê dinivîse)
- (b) Yalın mektub yazar. (Yalın nameyan/nameyê dinivîse)

Di vir de di (a)yê de “mektub” (name) “name”yeke spesîfîk e. Yanê derbarê wê de agahîyên pêş (old information) hene. Loma jî paşgira rewşê {-u}yê standiye. Lê di (b)yê de lewra “mektub” (name) ne nameyeke spesîfîk e, loma jî tu paşgirê nestandiye (İşsever, 2006; 44). Di kurdî de, her wekî ji wergerên wan hevokan jî tê fêmkirin, navdêra “name” di rewşa spesîfîk de paşgira yekjimarîyê distîne û di rewşa nespesîfîk de yan paşgira pirjimarîyê yan jî ya yekjimarîyê distîne. Yanê di her halî de, navdêr mecbûr e bitewe. Lê di hin devokên kurmancî de, ji ber bandora tirkî, navdêrên di halê nespesîfîk de hatî bikaranîn, wek tirkî bê nîşan dimînin, yanê natewin.

Wextê navdêr di rewşa tewandî de lê nedîyar tên kişandin, navdêrên yekjimar ewil paşgira nedîyariyê {-ek}ê distînin û paşê navdêrên nêr paşgira {-î}yê û yên mê jî paşgira {-ê}yê distînin. Eger navdêr pirjimar bê kişandin du form dertên pêşberî me. Forma ewil navdêr pêşî paşgira nedîyariyê ya pirjimar {-in}ê û paşê jî paşgira pirjimarîyê ya tewangê {-an}ê distîne. Di forma duyem de navdêr wek navdêra dîyar tê tewandin lê beriya navdêrê bêjeya “hin/hinek/hindik/hinde” tê bikaranîn (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Taş, 2013; Ekîncî, 2007; Adak, Aydın û yên din, 2016; Samûr, 2012). Mesela,

(1)

Ez	mêr-	-ek-	-î	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr.-	-paş.NeDyr.YJ.-	-TEW.Nêr.	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

(2)

Ez	jîn-	-ek-	-ê	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr.-	-Paş.NeDyr.YJ.-	-TEW.Mê.	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

(3)

Ez	mêr-	-in-	-an	di-	-bîn-	-im
1YJ.RST.	Ndr-	-Paş.NeDyr.PJ.-	-TEW.PJ	Pêş.r.r.-	-dîtin:k.d.n.-	-1YJ.

(1) ji bo kişandina navdêrên nêr bi awayekî nedîyar, (2) ji bo kişandina navdêrên mê bi awayekî nedîyar û (3) jî ji bo kişandina navdêran bi awayekî nedîyar û pirjimar mînak in.

Di kurmancî de wextê rengdêrên nîşanê di rewşa tewandî de tên bikaranîn ev rengdêr jî wek navdêran ditewin. Rengdêrên nîşanê ji hêla nêzîkbûn û dûrbûn, rewşa rasterast û rewşa tewandî, zayend û hejmarê ve diguherin (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Taş, 2013; Ekîncî, 2007; Adak, Aydın û yên din, 2016). Eger em bi tabloyekê bidin wê wiha be;

Tablo 2: Di Rewşa Tewandî de Cînavk û Rengdêrên Nîşanê

Zayend û Hejmar	Nêzîk û Dûr	Rengdêrên Nîşanê Rewşa Tewandî	Cînavkên Nîşanê Rewşa Tewandî
Nêr	Nêzîk	Vîî	wî
	Dûr	Wîî	
Mê	Nêzîk	Vêê	wê
	Dûr	Wêê	
Pirjimar	Nêzîk	Vanan	Wan
	Dûr	Wanan	

Her wekî ji tabloyê jî tê dîtin navdêr wextê bi rengdêreke nîşanê ve di rewşa tewandî de tên bikaranîn ji hêla zayend, hejmar, nêzîkî û dûrî ve diguherîn. Di kurmancî de rengdêrên nîşanê yên dûr û cînavkên kesî yên şexsê sêyem (wî, wê, wan) heman bêje ne. Eger em mînakên bidin;

(1)

Ez	vî/wî	lawik-	-î	hez	di-	-k-	-im
1YJ.RST.	Rgd.Nîş.TEW. Nêr.Nêz/dûr	Ndr.-	-TEW.Nêr	Ndr.	Pêş.r.r.-	-kirin:k.d.n-	-1YJ.

(2)

Ez	vê/wê	keçik-	-ê	hez	di-	-k-	-im
1YJ.RST.	Rgd.Nîş.TEW. Mê.Nêz/Dûr	Ndr.-	-TEW.Mê	Ndr.	Pêş.r. r.-	- kirin:k.d.n .-	-1YJ.

(3)

Ez	van	lawik -	-an	hez	di-	-k-	-im
1YJ.RST .	Rgd.Nîş.TEW.PJ.Nêz/ Dûr	Ndr.	- TEW.PJ .	Ndr .	Pêş.r. r.-	- kirin:k.d.n .-	-1YJ.

(1) ji bo navdêrên nêr, (2) ji bo navdêrên mê û (3) jî ji bo navdêrên pirjimar mînakên bikarananîna rengdêrên nîşanê yên di rewşa tewandî de ne. Ev bikaranîn di hemû devokên kurmancî de wek hev nînin. Bi taybetî di devoka Serhedê de û li mintîqa Dêrsimê kişandinna rengdêrên nîşanê ji hêla zayendê ve notralîze bûye ((Haig, 2000: 6-7).

1.2. Rewşa Bangkirinê

Di rewşa bangkirinê de navdêr wek rewşa tewandî di kişandina yekjimar de li hember zayendê hessas e lê di kişandina pirjimar de ne hessas e. Di rewşa bangkirinê de navdêrên nêr paşgira {-o}yê, yên mê paşgira {-ê}yê distînin. Wextê navdêr pirjimar bê kişandin paşgira {-i}no} tê bikaranîn (Tan, 2015; Bedîr Han û Lescot, 2004; Taş, 2013; Ekîncî, 2007; Adak, Aydın û yên din, 2016). Mesela,

Xort-	-o
Ndr.-	-Paş.Bng.Nêr

(2)

Xwîşk-	-ê
Ndr.-	- Paş.Bng.Mê

(3)

Gundî-	-no
Ndr.-	-Paş.Bng.PJ.

(1) ji bo kişandina navdêrên nêr, (2) ji bo kişandina navdêrên mê û (3) jî ji bo kişandina pirjimar di rewşa bangkirinê de ne. Di devokan de dibe ku hin caran navdêrên mê paşgira navdêrên nêr bistînin wek “Dîlo” ji bo “Dîlanê” û dîsa hin caran jî navdêrên nêr paşgira navdêrên mê distînin wek “Ekê” ji bo “Ekremo”. Lê lewra ew ne standard in di vê beşê de wê li ser van neyê sekinîn.

(1) ji bo kişandina navdêrên nêr, (2) ji bo kişandina navdêrên mê û (3) jî ji bo kişandina pirjimar di rewşa bangkirinê de ne. Di devokan de dibe ku hin caran navdêrên mê paşgira navdêrên nêr bistînin wek “Dîlo” ji bo “Dîlanê” û dîsa hin caran jî navdêrên nêr paşgira navdêrên mê distînin wek “Ekê” ji bo “Ekremo”. Lê lewra ew ne standard in di vê beşê de wê li ser van neyê sekinîn.

1.3. Amûra Pîvandîne ya Zayenda Rewşên Morfolojîk yên Kurmancî

Amûra pîvandîne ya zayenda rewşan ji hêla nivîskarê ve gotarê ve hatîye pêşxistin. Pêşî ev amûra pîvandîne di bin du beşan de hatîye dabeşkirin; kişandina rewşa tewandî û kişandina rewşa bangkirinê. Di kişandina rewşa tewandî de navdêr pêşiyê ji hêla fonksiyonên xwe yên rêzimanî ve hatine dabeşkirin. Ev kişandin di bin çar beşan de ne; dîyar, dîyar-nespesîfik, nedîyar û rengdêr û cînavkên nîşanê. Li jorê behsa van hate kirin. Paşê navdêr li gor zayend û hejmara xwe di bin sê beşan de hatine dabeşkirin; nêr, mê û pirjimar. Pey vê dabeşkirinê navdêrên nêr û mê ji hêla meneya xwe ve jî hatine dabeşkirin; yên însan, yên neînsan, yên mervantiyê, yên necandar, yên qerzkirî (ev du beş in; yên ku peyveke kurmancî ji bo wê heyî (wek “yağ”a (rûn) tirkî) û yên ku peyveke kurmancî ji bo wê tuneyî (wek, “hemşire”ya Farisî). Pey vê, navdêrên pirjimar wek yên tên hejmartin û yên nayên hejmartin hatine dabeşkirin. Di dawiyê de navdêrên cot-zayend hatin bikaranîn. Eger ev sinifandin di nav tabloyekê de bê dayîn wê wiha be;

Tablo 3: Amûra Pîvandîne ya Zayenda Rewşa Tewandî

Rewşa Tewandî				
Hejmar	Dîyar	Dîyar- Nespesîfik	Nedîyar	Rengdêr û Cînavkên Nîşanê
Yekjimar	yên însan, yên neînsan, yên mervantiyê, yên necandar, yên qerzkirî (ev du beş in; yên ku peyveke kurmancî ji bo wê heyî (wek “yağ”a (rûn) tirkî) û yên ku peyveke kurmancî ji bo wê tuneyî (wek, “hemşire”ya erebî), Yên cot-zayend.			
Pirjimar	Navdêrên tên hejmartin û yên nayên hejmartin.			

Di encama vê senifandinê de amûreke pîvanê ya ji pêncî û pênc pirsan pêkhatî derket meydanê. Ev pirs bi tirkî li axêveran hatiye pirsîn û bi kurdî cewabên wan hatine hildan. Ev amûra pîvandîne ya zayenda rewşa tewandî di pêvekê de ye.

Amûra pîvandîne ya ji bo zayenda rewşa bangkirinê ji şeş pirsan pêk tê. Pêşî navdêr li gor zayend û hejmara xwe di bin sê binbeşan de hatine dabeşkirin; yên nêr, yên mê û yên pirjimar. Paşê ev beş di bin du beşan de dîsa hatine dabeşkirin; navdêrên taybet û navdêrên cînsî. Di encamê de jî şeş pirs derketine meydanê. Ev amûra pîvanê jî di pêvekê de ye.

2. Di Devokên Kurmancî de Zayenda Rewşan

Di vê xebatê de sê devokên kurmancî ji hêla zayenda rewşan ve hatine nîrxandin; Devoka başûrê rojhilat, devoka bakur û devoka başûrê rojava. Niha ev devok wê ji hêla zayenda rewşan ve bîn nîrxandin.

2.1. Devoka Başûrê Rojhilat

Ji bo vê devokê gundê Çeman (Ayvalik) ya bajaroka Beytuşşebabê ya li ser Şirnexê hatiye hîlbijartin.

2.1.1. Kîşandîna Navdêrên Dîyar

Di vê devokê de wextê navdêr rewşa tewandî de û bi awayekî dîyar bê kîşandin, navdêrên nêr bi {-î}yê ve na, lê di vê devokê de ev navdêrên nêr bi paşgîr {-î}yê ve ditewin. Mesela,

Mînak: (Ş³.N.Mr.), (Ş.K.J), (Ş.C.J).

Ew	zava-yi	dî-bîn-itin
3YJ.RST.	Ndr-TEW.Nêr	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.- 3YJ.patîkel

Di vê derê de cihê ku paşgîra tewangê ya ji bo navdêrên nêr {-yî} bê bikaranîn, paşgîra {-yî}yê hatiye bikaranîn. Ji bilî vê, ji hemû aliyên xwe ve, di vê devokê de navdêrên dîyar wek navdêrên Kurmanciya standart têne kîşandin.

Dîvê bê behskirin ku navdêrên refereyê herdu zayendan dîkin di vê devokê de wek kurmancîya standart nêr hatine kîşandin. Mesela,

Mînak: (Ş.C.J.), (Ş.K.J.)

Ez	heval-i	dî-bîn-im
1YJ.RST.	Nvd.(cotzayend)- TEW.Nêr.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Di vê mînakê de navdêra cotzayend ya “heval” wextê kesê ku refere lê tê kirin neyê zanîn, di vê devokê de wek nêr tê bikaranîn.

2.1.2. Kışandina Navdêrên Dîyar yên Nespesîfîk

Kışandina navdêrên dîyar yên nespesîfîk, her wekî li jorê jî behsa wê hatîye kirin, dibe ku ji ber bandora tirkî bê paşgir bê bikaranîn. Di vê devokê de tenê axêvera jin ya navsere paşgir ji bo vê rewşê bikar neanîye. Ji bilî wê, axêver yan navdêrê wek pirjimar yan jî wek nedîyar kışandine.

(1) (Ş.N.Mr)

Em	her	eyd-a	beran-a	ser	jê	di-k-en
1PJ.RST.	her	Ndr.- TEW.PJ	Ndr.- TEW.PJ	Ndr.	Daçek.	Pêş.r.r.- kirin:k.d.n.- 3PJ.

(2) (Ş.K.J)

Her	eydî-k-î	beran-ek-î	ser	jê	di-k-in
Her	Ndr.- Paş.NeDyr.- TEW.Nêr	Ndr.- Paş.NeDyr.- Nêr	Ndr.	Daçek	Pêş.r.r.- kirin:k.d.n.-3PJ.

(3) (Ş.N.J)

Em	hemi	eyd-yan	beran	ser	jê	di-k-en
1PJ.RS T.	hemî	Ndr.- TEW.PJ.	Ndr.RS T.	Ndr .	Daçek.	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-3PJ.

Di van mînanan de navdêra nespesîfîk ya dîyar “beran” e. Loma wergera vê hevokê bo tirkî ev e; “Biz her bayramda koç keseriz.”. Her wekî tê dîtin lewra “koç” (beran) nespesîfîk e, loma jî nehatîye tewandin. Di mînaka (1)î de navdêr wek pirjimar hatîye kışandin; (2)yan de navdêr wek nedîyar û nêr hatîye kışandin. Ev bikaranîn wek bikaranîna (3)yan derasayî ye. Lê ji hêla gramatîk ve pirsgirêk tune ye. Lewra hatîye tewandin. Lê di mînaka (3)yan de navdêr nehatiye tewandin. Dikare bê gotin ku di vê derê de bandora tirkî heye.

2.1.3. Kışandina Navdêrên Nedîyar

Di halê nedîyar ya tewangê de di vê devokê de tu bikaranînên cuda tunene. Yanê, navdêrên nêr bi {-ekî}, navdêrên mê bi {-ekê} û yên pirjimar jî beriya navdêra tewîyayî bêjeya “hinde” hatîye bikaranîn û navdêr bi {-a(n)}ê hatine tewandin. Di pirjimaran de pîrî caran dengê /n/yê ya di dawîya {-an}ê de ketîye.

Di vê derê de tišta balkêş ew bû ku axêvera jin ya ciwan û ya navsere di navdêrên cotzayend de rêkkeftina mê bi kar anîne. Mesela,

Ez	heval-ek-ê	di-bîn-im
1YJ.RST.	Ndr.-Paş.NeDyr.-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Heval her çiqas navdêreke cotzayend be û li gor standarda kurmancî di çarçoveya erênîya gelenper de divê nêr bê bikaranîn ji, ji hêla axêverên jin ve wek mê hatîye bikaranîn. Lewra ji, dikare bê gotin ku hin caran zayenda bîyolojîk ya axêver li ser rêkkeftinê bandor çêdike.

2.1.4. Kîşnadina Cînavk û Rengdêrên Nîşanê

Bikaranîna cînavk û rengdêrên nîşanê di vê devokê de dîsa wek kurmancîya standard e. Lê wekî di kîşadina dîyar di vê derê de ji di şûna {-i} de {-i} hatîye bikaranîn. Navdêrên cotzayend⁴ ji hêla axêverê mêr yê kal ve wek mê hatine kîşandin. Sebebê vê bi me bi terciha axêver zêdetir xeletîyeke demdemî ve dikare bê ravekirin. Mesela,

Ew	ê	wi	Zava-yi	di-bîn-îtin
3YJ.RST.	Îzf.Brîf.	Nîş.TEW.Nêr	Nvd.-TEW.Nêr	r.r.-dîtin:k.d.n.-3YJ.

Her wekî ji vê mînakê ji tê dîtin navdêra “Zava” bi cînavka nîşanê hatîye nîşandan û hem di şûna “wî” de “wi” hatîye bikaranîn û cihê ku navdêr bi “yî” ve were tewandin “yi” ve hatîye tewandin.

Eger em hemû bikaranînên kîşadina navdêran di rewşa tewandî de bi tabloyekê bidin wê ev derê meyardanê;

Tablo 4: Paşgîrên Kîşandinê yên Di Devoka Başûrê Rohhilat de

	Dîyar	Dîyar-Nespesîfîk	Nedîyar	Cînavk û rengdêrên Nîşanê
Nêr	{-i} ({-î})	Pirî caran paşgîra dîyarê, hin canran	(ek){-i} / (ek){-î}	vi {-i} / vî...{-î}
Mê	{-ê}	paşgîra nedîyarîyê	(ek){-ê}	vê {-ê}

4 Di hin çavkaniyan de di şûna “navdêrên cotzayend” terma “navdêrên notr” ji tê bikaranîn.

Pirjimar	{-a(n)}	û tenê carê jî bê paşgir	hinde ... {-a(n)}	va(n).... {-a(n)}
----------	---------	--------------------------	-------------------	-------------------

Her wekî ji tabloyê jî tê fêmkirin, tenê di navdêrên nêr de di şûna {-î} de {-i} hatiye bikaranîn. Lê dîsa hin caran {-î} jî hatiye bikaranîn. Di pirjimaran de pirî caran dengê /n/yê ketiye. Wextê navdêr nediyar û pirjimar hatine kişandin cihê ku {-inan} bê bikaranîn forma duyem ya nediyarkirina pirjimaran hatiye bikaranîn ku di wê de bêjeya “hinde” tê beriya navdêrê.

2.1.5. Rewşa Bangkirinê

Rewşa bangkirinê di vê devokê de wek kurmancîya standard hatiye bikaranîn. Lê hin axêveran wextê navdêrên taybet di vê rewşê de bi kar anîne paşgirên pirjimariyê bi kar neanîne. Wek, cihê ku bibêjin “Kenano!” gotine “Kenan!”

2.2. Devoka Bakur

Ji bo vê devokê gundê Zîyaretê ya li ser navenda Mûşê hatiye hilbijartin. Pirsên amûra pîvandîne ji şeş axêveran hatine pirsîn.

2.2.1. Kişandîna Navdêrên Dîyar

Di vê devokê de navdêrên mê wek kurdîya standart bi paşgira {-ê}yê ve ditewe. Navdêrên nêr paşgira tewangê {-î}yê nastînin. Hin axêveran hin caran ji bo navdêrên nêr paşgira navdêrên mê bi kar anîne. Mesela,

Mînak: (M.C.J.)

Ew	zava(y)-ê	di-bîn-e
3YJ.RST.	Ndr.(nêr)-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-3YJ.

Di vê mînakê de navdêra nêr “zava” her çiqas hem ji hêla bîyolojîk ve hem jî ji hêla rêzimanî ve nêr be jî, wek mê hatiye bikaranîn. Ev bikaranîn dikare bibe destpêka notralîzebûna paşgira tewanga dîyar. Lewra eger hem ji bo navdêrên nêr hem jî ji bo navdêrên mê paşgira {-ê} bê bikaranîn, tu nîşan namîne ji bo cudakirina zayenda gramatîk ya navdêran ya di halê dîyar de.

Ji bo navdêrên cotzayend jî pirî caran tu paşgir nehatine bikaranîn. Lewra jî pirî caran navdêrên nêr di vê devokê de tu paşgir nagirin, dîsa di çarçoveya nêrtîya gelenperî de divê navdêrên cotzayend nêr bîn kişandin, loma jî navdêrên cotzayend tu paşgirê nesitandine.

Mînak: (M.N.Mr.), (M.K.J). (M.C.Mr.)

Ez	heval	di-bîn-im
1YJ.RST.	Ndr.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Her wekî ji mînakê jî tê xwîyanê navdêra cotzayend “heval” tu paşgirê negirtîye di rewşa tewandî de.

2.2.2. Kîşandina Navdêrên Dîyar yên Nespesîfîk

Di vê devokê de navdêrên dîyar yên ne spesîfîk, ji ber bandora tirkî tu carî netewîyane. Mesela,

Mînak: Hemû Axêver

Em	he r	eydî-yê	da	mî/pez	jê	di-k-in
1PJ.RS T.	he r	Ndr.- TEW.Mê	Daçe k	Ndr.RS T.	Daçe k	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-3PJ

Di vê mînakê de hemû axêver navdêra dîyar ya nespesîfîk “mî/pez” netewandine. Ev jî nişan dide ku navdêrên dîyar yên nespesîfîk di vê devokê de êdî nayê tewandin.

2.2.3. Kîşandina Navdêrên Nedîyar

Di vê devokê de ji bilî axêverê mêr yê kal, tu axêver li hember zayendê hessesîyet nişan nedaye. Van axêveran yan tenê paşgira nedîyarîyê bi kar anîne yan jî forma nêr bi kar anîne. Mesela,

(1) (M.K.J.), (M.N.Mr.)

Tu	pez-ek	di-doş-î
2YJ.RST.	Ndr(mê).-Paş.NeDyr.	Pêş.r.r.-dotin:k.d.n.-2YJ.

(2) (M.C.Mr.), (M.C.J.)

Mêrkê	yaşîf	hemşîre-k-î	tîn-e.
N.E.-îzf.Nêr	Rgd.	Ndr(mê).-Paş.NeDyr.- TEW.Nêr	Anîn:k.d.n.-3YJ.

Di mînaka ewil de navdêra mê “pez” divê bi {-ek-ê} ve bihata tewandin. Lê paşgira {-ê} ya ku zayenda navdêrê dide nehatîye bikaranîn. Dîsa di mînaka (2)yan de her çiqas navdêra “hemşîre” navdêreke mê be jî bi paşgira {-î}yê hatîye tewandin ku ev paşgir ji bo navdêrên nêr tê bikaranîn. Ev jî nîşan dide, di vê devokê de navdêr wextê bi awayekî nedîyar tîn tewandin ji hêla zayendê ve hessesîyeta xwe wînda dîkin.

2.2.4. Kîşandîna Cînavk û Rengdêrên Nîşanê

Di vê devokê de jî bilî axêverê mêr yê kal, hemû axêverên din li hember zayendê hessesîyetekê nîşan nedane. Navdêr wextê bi rengdêreke nîşanê ve tewîyaye, rengdêrên nîşanê hem ji bo navdêrên nêr hem jî ji bo navdêrên mê wek nêr (vî, wî) û navdêr jî wek navdêrên mê bi {-ê} hatine tewandin. Mesela,

(1) Ji bilî (M.K.Mr.)ê hemû axêver

Tu	wî	mî-yê	di-doş-î
2YJ.RST.	Rgd.Nîş.Nêr	Ndr(mê).-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dotin:k.d.n.-2YJ.

(2) Ji bilî (M.K.Mr.)ê hemû axêver

Em	wî	beran-ê	di-stîn-in
1PJ.RST.	Rgd.Nîş.Nêr	Ndr(nêr).-TEW.Mê	Pêş.r.r.-standin:k.d.n.-PJ.

(3) Ji bilî (M.K.Mr.)ê hemû axêver

Ez	wî	heval-ê	di-bîn-im
1YJ.RST.	Rgd.Nîş.Nêr.	Ndr(cotzayend)-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Di mînaka (1)î de navdêr mê, ya (2)yan de navdêr nêr û ya (3)yan de navdêr cotzayend e. Lê di hemûyan de rengdêra nîşanê nêr e û navdêr jî bi paşgira mê {-ê}yê ve hatiye kîşandin. Dîsa di cînavkên nîşanê û cînavkên şexsî yên sêyem û yekjimar de jî navdêra ku refere lê tê kirin wek mê bê zanîn jî dîsa cînavka nîşanê û cînavka şexsî yê sêyem û yekjimar wek nêr (wî) tê bikaranîn. Dikare bê gotin ku di vê devokê de zayend di cînavk û rengdêrên nîşanê de hema bêje ji holê rabûye.

Eger zayenda rewşa tewandî di vê devokê de di nav tabloyekê de bê dayîn wê wiha be;

Tablo 4: Paşgirên Tewangê yên Di Devoka Bakur de

	Dîyar	Dîyar Nespesîfik	Nedîyar	Cînavk û rengdêrên Nîşanê
Nêr	ø	Bi piranî bê paşgir lê hin caran paşgira pirjimarîyê	{-ekî}	vî ...{-ê}
Mê	{-ê}		{-ekî}	vî ...{-ê}
Pirjim ar	{- a(n)}		hinek ...{-a(n)}	van ...{-an}

Her wekî ji tabloyê jî tê dîtin di navdêrên dîyar de paşgira ji bo navdêrên nêr tê bikaranîn di vê devokê de nayê bikaranîn. Dîsa wextê navdêrên dîyar di rewşa nespesîfik de têne kişandin, cihê ku paşgira tewangê bistînin, div ê devokê de paşgira tewangê nastînin. Wek dawî, di kişandina bi awayekî nedîyar û kişandina cînavk û rengdêrên nîşanê de di vê devokê de zayend bi temamî ji holê rabûye.

2.2.5. Rewşa Bangkirinê

Di rewşa bangkirinê de di vê devokê de navdêrên taybet tu paşgira zayendê nesitandine. Navdêrên cîns yên mê paşgira {-ê}yê standine. Wextê navdêr di vê rewşê de wek pirjimar hatine kişandin, herdu formên vê bikaranînê ji hêla axêveran ve hatine tercîhkirin. Hin ji wan berîya navdêrê bêjeya “ey” û pey navdêrê jî paşgira tewangê ya pirjimar {-an}ê bi kar anîne. Bi taybetî axêverên kal forma duyem yanê form ku paşgira {-i}no} li navdêrê zêde dibe bi kar anîne.⁵

2.3. Devoka Başûrê Rojava

Ji bo devoka başûrê Rojava bajarê Semsûrê hatîye hilbijartin. Axêver eslê xwe ji gundên nêz yên Semsûrê bûn lê wexteke dirêj e li navenda bajêr dijîn. Li vê derê bi şeş axêveran re hatîye axaftin. Analîza vê mintiqê li gor binbeşên zayenda rewşan wiha ye;

2.3.1. Kişandina Navdêrên Dîyar

Di vê devokê de navdêr wextê bi awayekî dîyar têne tewandin, navdêrên mê wek kurmancîya standart bi {-ê}yê têne tewandin û navdêrên nêr jî yan bi paşgira {-î}yê yan jî bi kişandina dengên /a/ an jî /e/ bo /ê/yê ve ditewin. Navdêrên

⁵ Her çiqas axêverên vê xebatê bi vî awayî bi kar anîbin jî devok xwedîyê bikaranînen din in jî. Hin caran rewş paşgirên zayendê di şûna hev de dikarin werin bikaranîn. Wek paşgira nêr {-o}ji bo navdêrên mê û paşgira mê {-ê} ji bo navdêrên nêr. Mesela, ji “Siltan” re “Sulto” jî “Ekrem” re “Ekê” tê gotin. Bi me ev di nav çarçoveya rewşa bangkirinê de divê neyê hesabandin. Dibe ku cihê derketina vê bikaranînê paşgirên bangkirinê bin lê ev halê tê bikaranîn ne rewşa bangkirinê ye. Lewa ji bo bangkirina kesan nayê bikaranîn.

pirjimar jî bi {-a(n)}ê ditewin. Navdêrên cotzayend pîrî caran bê paşgir hatine bikaranîn.

(1) Hemû Axêver

Ez	bûk-	-ê	du-wn-ime
1YJ.RST.	Ndr-	-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n-1YJ.

(2) (A.K.J.)

Ew	î	zava-	-yî	di-wn-e
3YJ.RST.	Îzf.Brf.	Ndr.-	- TEW.Nê r	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n- 3YJ.

(3) Ji bilî (A.C.J.) hemû axêver

Em	ê	berên	di-kir-ine
1YJ.RST.	Îzf.Brf.	Ndr.TEW.N êr	Pêş.r.r.-kirîn:k.d.n.-PJ.

(4) (A.C.Mr.)

Ez	heval	di-wn-ime
1YJ.RST.	Ndr.RST.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Mînaka (1)î ji bo tewandina navdêrên mê, ya (2) yan ji bo tewandina navdêrên nêr forma ewil ku paşgira {-î}yê bikar tîne û ya (3)yan jî ji bo navdêrên nêr forma duyem ku bi kişandina dengê /a/ bo dengê /ê/yê mînak in. Mînaka (4)an ji bo nebûna tewangê ji bo navdêrên cotzayend e. Ev mînaka dawî ji hêla axêverê ciwan ve hatiye bikaranîn ev jî nîşan dide ku di zimanê ciwanan de tewang hêdî hêdî di rewşa dîyar de di navdêrên cotzayend de ji holê radibe.

2.3.2. Kişandina Navdêrên Dîyar yên Nespesîfik

Di kişandina dîyar ya nespesîfik de navdêrên ku dikarin bên jimartin wek yekjimar û yên ku nikarin bên jimartin jî wek pirjimar hatine bikaranîn. Axêvera ciwan ya jin di herdu rewşan de jî tu paşgirên tewangê bi kar neaniye. Mînak;

(1) Ji bilî (A.C.J.) hemû axêver

Her	qurba n	da	mi-yê	ser	jê	di-k-ine
-----	------------	----	-------	-----	----	----------

her	Ndr.	daçek	Ndr.-TEW.Mê	Ndr.	daçek	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-PJ.
-----	------	-------	-------------	------	-------	---------------------------

(2) Ji bikî (A.K.J.) û (A.C.J.) hemû axêver

Em	her	eydî	da	berên	ser	jê	di-k-ine
1PJ.RST.	her	Ndr.	Daçek	Ndr.TEW.Nêr	Ndr.	daçek	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-PJ.

(3) Ji bilî (A.N.Mr) hemû axêver

Ez	her	der-im	per-a	di-d-e	min
1YJ.RST.	her	Çûyîn:k.d.n.-1YJ.	Ndr.TEW.PJ.	Pêş.r.r.-dayîn:k.d.n.-3YJ.	1YJ.TEW.

(4) (A.C.J.)

Her	qurban	da	pez	ser	jê	di-k-ine
her	Ndr.	Daçek	Ndr.RST.	Ndr.	Daçek	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-PJ.

(5) (A.N.Mr.)

Her	der-im	pere	di-d-e	min
her	Çûyîn:k.d.n.-1YJ.	Ndr.RST.	Pêş.r.r.-dayîn:k.d.n.-3YJ.	1YJ.TEW.

Di (1)î de navdêra mê ya “mî” ku wek dîyar û nespesîfîk hatî kişandin wek kurmancîya standart paşgira mê {-ê}yê standîye. Di (2)yan de jî navdêra nêr ya “beran” dîsa her çiqas nespesîfîk be jî wek nêr hatiye kişandin. Mînaka (3)yan ji bo navdêrên nayêne hejmartin mînak e. Di vê mînakê de navdêra nespesîfîk “pere” wek pirjimar hatiye kişandin. Mînakên (4) û (5)an ji bo bikaranîna axêverên ciwan mînak in. Di van mînan de navdêrên nespesîfîk yê “pez” (4) û “pere” (5) bê paşgir hatine bikaranîn. Ev jî nîşan dide, di axêverên ciwan de bandora tirkî zêdetir e. Lewra ev bikaranîna bêpaşgir di encama bandora tirkî de pêk tê.

2.3.3. Kişandina Navdêrên Nedîyar

Di vê devokê de wextê navdêr bi awayekî nedîyar têne kişandin, wek kurmancîya standard têne kişandin. Lê paşgira nedîyariyê {-ek-} bi ketina dengê

/e/yê ve dibe {-k-}. Navdêrên pirjimar jî wek kurmancîya standart paşgira {(i)na(n)} distîne. Dengê /n/yê pîrî caran dikeve û hin caran jî dengê /i/yê dikeve. Mînak;

(1) Ji bilî (A.C.J.) hemû Axêver

Ez	bûk-k-ê	di-wn-ime
1YJ.RST.	Ndr.-Paş.NeDyr.-TEW.Mê.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

(2) Hemû Axêver

Ez	çiya-k-î	di-wn-ime
1YJ.RST.	Ndr.-Paş.NeDyr.-TEW.Mê.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

(3) Hemû Axêver

Jinik	berxik-n-a	paç	di-k-e
Ndr.RST.	Ndr.-Paş.NeDyr.-TEW.PJ.	Ndr.	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-3YJ.

(4) (A.C.J.)

Ez	gelin-k-î	di-wn-ime
1YJ.RST.	Ndr.(mê)-Paş.NeDyr.-TEW.Mê	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

Di (1)î de kişandina navdêrên mê bi awayekî nedîyar e. Di (2)yan de jî kişandina navdêrên mê bi awayekî nedîyar e. (3) jî ji bo kişandina pirjimar ya nedîyar mînak e. Di vê derê de paşgira {(i)na(n)} hatiye bikaranîn. Mînaka (4)an jî bo çewt bikaranîna zayenda kişandina navdêrên nedîyar mînak e. Axêvera keçîk ya jin lewra Kurmancîya wê baş nebû û bi bandora tirkî ve diaxivî, vê çewtiyê kirîye. Di vê derê de em dikarin behsa bandora tirkî bikin.

2.3.4. Kişandina Cînavk û Rengdêrên Nîşanê

Di vê devokê de bikaranîna cînavk û rengdêrên nîşanê wek kişandina kurmancîya standart e. Eger em bi mînakan bidin;

(1) Ji bilî (A.G.E.) hemû axêver

Mêrik	î	vî	meraz-î	di-kir-e
-------	---	----	---------	----------

Ndr.RST.	Îzf.Br.f.	Rgd.TEW.Nêr.	Ndr.-TEW.Nêr	Pêş.r.r.-kirîn:k.d.n.-3YJ.
----------	-----------	--------------	--------------	----------------------------

(2) (A.Y.K.)

Jinik	ê	wê	telefon-ê	pere	di-kir-e
Ndr.RST.	Îzf.Br.f.	Rgd.TEW.Mê	Ndr.-TEW.Mê	Ndr.	Pêş.r.r.-kirîn:k.d.n.-3YJ.

(3) Hemê Axêver

Jinik	ê	va	berx-ina	paç	di-k-e
Ndr.RST.	Îzf.Br.f.	Rgd.TEW.PJ.	Ndr.-TEW.PJ	Ndr.	Pêş.r.r.-kirin:k.d.n.-3YJ.

(4) (A.K.J.)

Ez	wê	heval-ê	di-wn-ime
1YJ.RST.	Rgd.TEW.Mê	Ndr.-TEW.Mê.	Pêş.r.r.-dîtin:k.d.n.-1YJ.

(1) ji bo kişandina navdêrên nêr bi regdêrên nîşanê mînak e. Dîsa mînaka (2)yan ji bo bikaranîna navdêrên mê ya bi rengdêra nîşanê re ye. Di (3)yan de navdêr wek pirjimar hatîye kişandin. Lê cihê ku {-a(n)} bê bikaranîna navdêr paşgira {-ina(n)} standiye. Ev bikaranîna ne wek kurmancîya standart e. Di (4)an de mînak ji bo bikaranîna mê ji bo navdêrên cotzayend e. Rewşa normal de divê di çarçoveya nêrtîya gelenperî de divê navdêr û rengdêra nîşanê nêr bihata bikaranîna lê di vê derê de hem navdêr hem jî rengdêrên nîşanê mê hatîye kişandin. Sebebê vê jî zayenda biyolojîk ya axêver e ku di vê mînakê de axêver jin.

Eger bikaranîna zayendê di rewşê de ji bo vê heremê di nav tabloyekê de bê dayîn wê wiha be;

Tablo 5: Paşgirên Tewangê yên Di Devoka Başûrê Rojava de

	Dîyar	Dîyar Nespesîfik	Nedîyar	Cînavk û Rengdêrên Nîşanê
Nêr	{-î} / an jî kişandin	Navdêrên tên hejmartin yekjimar; navdêrên nayên	(k){-î}	vî ... {-î}

Mê	{-ê}	hejmartin wek pirjimar	(k){-ê}	vê ... {-ê}
Pirji mar	{-a(n)}	têne kişandin.	{- (i)na(n)}	va(n) ... {- (i)na(n)}

Her wekî ji tabloyê jî tê xwîyanê bikaranîna zayenda tewanga ya di vê devokê de wek kurmançîya standart e. Tenê wextê navdêr bi rengdêrên nîşanê re bi awayekî pirjimar tê bikaranîn, cihê ku {-a(n)} bê bikaranîn {-i)na(n)} tê bikaranîn.

2.3.5. Kîşandina Rewşa Bangkirinê

Di vê heremê de tu kes derveyî kurmançîya standart formeke din bikar neanîye. Yanê, di kurmançîya Standart de rewşa bangkirinê çawa be, di vê devokê de jî wisa ye.

Encam

Di vê xebatê de ji mintiqeyên sê devokên kurdîya kurmançî yek cih hatiye hîlbijartin û li ser wan devokan hatiye rawestan; devoka başûrê rojhilatê, devoka bakur û devoka başûrê rojavayê. Di van devokan de bikaranîna zayendê di rewşên morfolojîk de bi awayekî hûrgilî hate analîzkirin. Ji bo vê analîzê amûreke pîvandîne ji hêla nivîskarê ve gotarê ve hate pêşxistin û ev amûra pîvandîne ji bo van devokên hîlbijartî hate tetbîqkirin. Çar bikararanînên cuda yên navdêran di rewşa tewandî de; dîyar, dîyar-nespesîfîk, nedîyar, cînavk û rengdêrên nîşanê û bikaranîneke navdêran di rewşa bangkirinê de bi hûrgilî hate tehlîlkirin.

Di serî de li ser tewanga navdêran bi awayekî dîyar hate rawestan. Di devoka başûrê rojhilat de tiştê ku ji kurmançîya standart cuda ew bû ku, navdêrên nêr bi pîranî cihê ku bi paşgîra {-î}yê ve bitewin bi paşgîra {-i}yê ve tewîyane. Di devoka başûrê rojava de, di vê kişandinê de forma kurmançîya standart hatiye bikaranîn. Di devoka bakur de jî tiştê ku ji kurmançîya standart cuda dîsa bikaranîna navdêrên nêr de derdikeve pêşberî me. Di vê devokê de wextê navdêrên nêr ditewin tu paşgîrê nastînin.

Her wekî li jor jî hate behskirin navdêrên dîyar dibe ku bi awayekî nespesîfîk bîn bikaranîn. Di devoka başûrê rojhilat de, navdêrên dîyar yên nespesîfîk wek kurmançîya standart bi paşgîrên yekjimarîyê û pirjimarîyê ve hatine kişandin. Lê di devoka bakur de navdêr wextê bi awayekî dîyar û nespesîfîk hatine kişandin, axêver ji ber bandora tirkî tu carî paşgîrên tewangê bi kar neanîne. Di devoka başûrê rojava de, axêveran dîsa wek kurmançîya standart pey navdêrên dîyar yên nespesîfîk paşgîran bi kar anîne.

Navdêr wextê di rewşa tewandî de bi awayekî nedîyar hatine kişandin; axêverên devoka başûrê rojhilat forma kurmancîya standart bi kar anîne. Lê navdêrên nêr cihê ku bi {- (ek)î}yê bên tewandin pirî caran bi {- (ek)}yê hatine tewandin. Dîsa di vê devokê de ji bo navdêrên pirjimar ew form hatiye bikaranîn ku bêjeya “hinde”yê beriya navdêrê bi kar tîne. Di devoka bakur de navdêrên nedîyar wextê hatine kişandin hessesîyeta zayendê ji holê rabûye û hem navdêrên nêr hem jî navdêrên mê wek nêr bi paşgîra {- ekî} ve hatine kişandin. Dîsa, di vê devokê de ji bo navdêrên pirjimar ew form hatiye bikaranîn ku bêjeya “hinek”ê beriya navdêrê bi kar tîne. Di devoka başûrê rojava de dîsa forma di kurmancîya standart de heyî hatiye bikaranîn. Lê paşgîra {- ek-} bê dendê /e/yê wek{-k-} hatiye bikaranîn. Di pirjimaran de jî ew form hatîye bikaranîn ku navdêr paşgîra {- (i)na(n)} distîne.

Wek dawî ji bo zayenda di tewangê de li ser bikaranîna cînavk û rengdêrên nîşanê hatîye sekinîn. Axêverên devoka başûrê rojhilat, dîsa forma kurmancîya standart bi kar anîye. Lê her wekî çawa di rewşa dîyar û nedîyar de di kişandina navdêrên nêr de cihê {- î}yê de denge {- i}yê hatîye bikaranîn, di vê derê de jî dîsa hem /i/ya rengdêrên nîşanê {- v/wî}yê hem jî {- î}ya tê navdêr û navdêr ditewîne pirî caran wek {- î} hatîye bikaranîn. Di devoka bakur de, rengdêrên nîşanê û navdêrên bi wan re tîn tewandin hessesîyeta xwe ya li hember zayendê wunda kirine. Rengdêrên nîşanê, cînavkên nîşanê û cînavkên kesî yên şexsên sêyem yên yekjimar di zayenda nêr yanê (v/wî) de standardîze bûne û paşgîrên tewangê yên bi cînavkên nîşanê re hatî bikaranîn jî di paşgîra mê {- ê} de standardîze bûne. Di devoka başûrê rojava de, cînavk û rengdêrên nîşanê di yekjimaran de wek kurmancîya Standart hatine bikaranîn. Di pirjimaran de wextê navdêr bi regdêrên nîşanê re hatine bikaranîn, cihê ku {- a(n)} bistînin wek nedîyaran {- (i)na(n)} standine.

Ji bo kişandina rewşa bangkirinê ev dikare bê gotin ku hemû devokan de kêr zêde hessesîyet li hember zayendê heye. Lê di devoka başûrê rojhilat de di navdêrên taybet de pirî caran paşgîrên zayendê nehatine bikaranîn û dîsa di devoka bakur de tenê axêverên kal hessesîyet li hember zayendê nîşan dane.

Em dikarin wek dawî ji bo bikaranîna zayenda rewşan di sê devokên kurmancî de vê bêjin; devokên başûrê rojhilat û başûrê rojava di hemû kişandina de li hember zayendê hessesîyet nîşan dane. Lê devoka bakur di navdêrên dîyar de navdêrên nêr bê paşgîr hîştine. Dîsa di navdêrên dîyar yên ne spesîfîk de ji ber bandora tirkî cihê ku axêver paşgîran bi kar bînin, paşgîran bi kar neanîne. Di navdêrên bi awayekî nedîyar hatî kişandin û navdêrên bi rengdêrên nîşanê re hatine bikaranîn de hessesîyeta zayendê hunda bûye. Wek dawî ev jî divê bê gotin ku, axêferên ciwan bi piranî xeletiyên zayendê kirine. Sebebê vê jî bi me bandora tirkî û nezanîna kurmancî ya bi awekî rêk û pêk e.

Ji bo xebatên bê, amûra pîvandîna ya vê xebatê dikare ji bo devokên din bê tetbîqkirin û bi vê awayî cudahî û guherînên zayenda rewşan dikare bi vê awayî hem di devokên kurmancî de hem jî di navbera axêferan de bê teqîbkirin.

Çavkanî

- Adak, A. Aydın. T. Ergün. Z. û Bülbül. M. (2016). *Fêrkerê Kurdî (Asta Destpêkê)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Akin, S. (2005). *Têkçûna Zayendê di Zaravayê kurmancî de. Di nav Gotarên Konferansa li ser Zimanê Kurdî*. İstanbul: Weşanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil (Ana çizgileriyle Dilbilim) II Cilt*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bedir Han, C. & Lescot, R. (2004). *Kürtçe Gramer*. (Paris Kürt Enstitüsü Gözetiminde Türkçeye Çevirilmiş) İstanbul: Avesta Yayınları.
- Corbett, G. (1991). *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekici, D. (2007). *Kurmanji Kurdish Reader*. Hyattsville, USA: Dunwoody Press.
- Haig, G. (2000). *The Gender System in the Kurdish Language: Structural and Sociolinguistic Aspects*. Li ser *Kurdish Gender Studies* li Katzow û ji muswedda di navbera dîroka 23-25.09.2000 de hatî kirin. Em makale bi Almanî bi vî awayî derketîye; Haig, G. (2004). *Das Genusssystem in der kurdischen Sprache: strukturelle und soziolinguistische Aspekte*. Hajo, S. Borck, C., Savelsberg, E. & D. Şukriye (Ed.). *Di nav Gender in Kurdistan und der Diaspora* (33-58). Münster: Lit.
- Haig, G. & Öpengin, E. (2014a). *Gender in Kurdish: Structural and Socio-cultural Dimensions*. Hellinger, M. & H. Motschenbacher (Ed.). *Din av Gender Across Languages Sayı. IV*, (247-276). John Benjamin.
- _____ (2014b). *Regional Variation in Kurmanji: A Preliminary Classification of Dialects*. Di nav *The Journal of Kurdish Studies* S. 2, No. 2, (143-176).
- İşsever, S. (2006). *Türkçede Takısız Nesne Adöbekleri ve Çalkalama*. Di nav *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi (sayı:131)* (42-55). Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER.
- Komxebata Kurmancîyê. (2016). *Rêbera Rastnivîsînê*. Dîyarbekir: Weqfa Mezopotamyayê.
- MacKenzie, D.N. (1954). *Gender in Kurdish*. Di nav *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 16/3 (528-541). London: University of London.
- Öpengin, E. (2011). *Rewşa Kurdî ya Sosyolenguîstîk li Tirkîyeyê*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Samûr, A. (2012). *Kurdîya Kurmancî*. Stenbol: Nûbihar.
- Tan, S. (2015). *Rêzimana Kurmancî*. (3.Baskı). Stenbol: Weşanên Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Taş, Ç. (2013). *Waneyên Rêziman û Rastnivîsa Kurmancî*. İstanbul: Weşanên Dîwanê.
- Yonat, M. "Notên Dersa Destpêka Morfolojîya Kurdî".
- Zinar, Z. (2009). *Di Çanda Kurdî de 37 Şaxên Zanistê*. Stockholm: Weşanên Pêncinarê.

PÊVEK

Kurtebêjeyên Gotarê

1:	Şexsê Yekem	Dyr: Dîyar	k.d.n.: Koka Dema Niha
2:	Şexsê Duyem	GEN: Rewşa Cenetîf	N.E.: Navdêra Esî
3:	Şexsê Sêyem	Gîh: Gînanek (Gîhanek?)	NeDyr: Nedîyar
AKZ:	Rawşa Akuzatîf	Îzf.: Partîkela Îzafeyê	NOM: Rewşa Nomînatîf
Anf:	Anaforîk	Îzf.Br: Îzafeya Berfirehbûyî	Nvd: Navdêr
Cîv.Veg:	Cînavka Vegerok	k.d.b.: Koka Dema Borî	Paş: Paşgir
Pêş:	Pêşgir	PJ.: Pirjimar	RST.: Rewşa Rasterast
TEW.:	Rewşa Tewandî	YJ.: Yekjimar	r.r.: Raweya Ragihandinê
r.d.:	Raweya Dananî	Bng: Rewşa Bangkirinê	Rgd.: Rengdêr

Pêvek 1: Rewşa Tewandî

1.1. Kîşandina Dîyar

Însan, merivantî, mê	Ez bûkê dibînim	Ben gelini görüyorum.
Ne-însan, mê	Tu mihê didoşî	Sen koyunu sağyorsun.
Însan, merivantî, nêr	Ew zavayî dibîne	O damadı görüyor.
Ne-însan, nêr	Em beranî dikirin	Biz koçu satın alıyoruz.
Nejîndar, nêr	Hun çiyayî dibînin?	Siz dağı görüyor musunuz?.
Nejîndar, mê	Ew darê dişkênin	Onlar ağacı kırıyorlar.
Însan, mê, qerzkiî	Mêrikê kal hemşîreyê tîne.	Yaşlı adam hemşireyi getiriyor.
Însan, nêr, qerzkiî	Gundiyên Muşê cendirmeyî têr dikin	Muş'un köylüleri jandarmayı doyuruyorlar.
Qerzkiî, îcadkiî	Jinik telefonê dikire	Kadın telefonu satın alıyor.
Qerzkiî, yên bêjeyekê ji bo wê di kurmancî de heyî	Mêrik yaxî dixê erebê	Adam arabaya yağı koyuyor
Pirjimar, yên tên hejmartin	Jinika rind berxan maç dike	Guzel kadın kuzuları öpüyor
Pirjimar, Yên nayên hejmartin	Qehwecî çayan tijî dike	Kahveci çayları dolduruyor
Pirjimar+pirjimar	Şivanê ciwan çêlek û	Genç çoban inek ve

	conegeyan diçêrîne.	boğaları otlatıyor.
Cotzayend	Ez hevali/ê dibînim	Ben arkadaşşı görüyorum
Cînavkê sêyemê yekjimar	Ez wî/wê dibînim	Onu görüyorum

1.2. Kışandina Dîyar ya Nespesîfik

Jîndar, mê, yên tên hejmartin, nespesîfik	Em di her qurbanê de mihekê/mihan ser jê dîkin	Biz her bayramda koyun keseriz
Jîndar, mê, yên tên hejmartin, nespesîfik	Em di her qurbanê de beranekî/beranan ser jê dîkin	Biz her bayramda koç keseriz
Nejîndar, nêr, yên têne hejmartin, nespesîfik	Çiqas ez diçim, pereyan dide min	Her gidişimde bana para verir
Nejîndar, mê, yên nayêne hejmartin, nespesîfik	Her çiqas diçim, ew çayekê dide min	Her gittiğimde bana çay verir

1.3. Kîşandina Nedfîyar

Însan, merivantî, mê	Ez bûkekê dibînim	Ben bir gelin görüyorum.
Ne-însan, mê	Tu mihekê didoşî	Sen bir koyun sağlıyorsun.
Însan, merivantî, nêr	Ew zavayekî dibîne	O bir damat görüyor.
Ne-însan, nêr	Em beranekî dikirin	Biz bir koç satın alıyoruz.
Nejîndar, nêr	Hun çiyayekî dibînin	Siz bir dağ görüyorsunuz.
Nejîndar, mê	Ew darekê dişkênin	Onlar bir ağaç kırıyorlar.
Însan, mê, qerzkiî	Mêrikê kal hemşîreyekê tîne.	Yaşlı adam bir hemşire getiriyor.
Însan, nêr, qerzkiî	Gundiyeîn Mûşê cendirmeyekî têr dikin	Muş'un köylüleri bir jandarma doyuruyorlar.
Qerzkiî, îcadkiî	Jinik telefonekê dikire	Kadın bir telefon satın alıyor.
Qerzkiî, yên bêjeyekê ji bo wê di kurmancî de heyî	Mêrik eyeqabiyekî dikire	Adam bir ayakkabı satın alıyor.
Pirjimar, yên tên hejmartin	Jinika rind hin berxan maç dike	Guzel kadın bazı kuzuları öpüyor
Pirjimar, Yên nayên hejmartin	Qehweci hin çayan tijî dike	Kahveci bazı çayları dolduruyor.
Pirjimar+pirjimar	Şivanê ciwan hin çêlek û	Genç çoban bazı inek ve

		conegeyan diçêrîne.	boğaları otlatıyor
Cotzayend		Ez hevalekî dibînim	Ben bir arkadaşı görüyorum
Cînavkê yekjimar	sêyemê	Ez yekî dibînim	Ben birini görüyorum

1.4. Kîşandina Cînavk û Rengdêrên Nîşanê

Însan, merivantî, mê	Ez vê bûkê dibînim	Ben bu gelini görüyorum.
Ne-însan, mê	Tu wê mihê didoşî	Sen o koyunu sağlıyorsun.
Însan, merivantî, nêr	Ew vî zavayî dibîne	O bu damadı görüyor.
Ne-însan, nêr	Em wî beranî dikirin	Biz o koçu satın alıyoruz.
Nejîndar, nêr	Hun wî çiyayî dibînin	Siz o dağı görüyorsunuz.
Nejîndar, mê	Ew vê darê dişkênin	Onlar bu ağacı kırıyorlar.
Însan, mê, qerzkiî	Mêrikê kal wê hemşîreyê tîne.	Yaşlı adam o hemşireyi getiriyor.
Însan, nêr, qerzkiî	Gundiyên Mûşê vî cendirmeyî têr dikin	Muş'un köylüleri bu jandarmayı doyuruyorlar.
Qerzkiî, îcadkiî	Jinik wê telefonê dikire	Kadın o telefonu satın alıyor.
Qerzkiî, yên bêjeyekê ji bo wê di kurmancî de heyî	Mêrik vî eyeqabiyî dikire	Adam bu ayakkabı satın alıyor.
Pirjimar, yên tên hejmartin	Jinika rind van berxan maç dike	Guzel kadın bu kuzuları öpüyor
Pirjimar, Yên nayên hejmartin	Qehweci wan çayan tijî dike	Kahveci o çayları dolduruyor.
Pirjimar+pirjimar	Şivanê ciwan wan çêlek	Genç çoban o inek ve

		û conegeyan diçêrîne.	boğaları otlatıyor
Cotzayend		Ez wî/ê hevalî/ê dibînim	Ben o arkadaşı görüyorum
Cînavkê yekjimar	sêyemê	Ez wî/wê dibînim	Ben onu görüyorum

1.5. Kîşandina Rewşa Bangkirinê

Yekjimar, mê, navdêrên taybet	Sînemê!	Ey Sinem!
Yekjimar, nêr, navdêrên taybet	Kenano!	Ey Kenan!
Yekjimar, mê, navdêrên Cîns	Bûkê!	Ey gelin!
Yekjimar, mêr, navdêrên Cîns	Camêro!	Ey Delikanlı!
Pirjimar, Nêr	Camêrno! (Plural + Male)	Ey delikanlılar!
Pirjimar, Mê	Caniknê! (Plural + Female)	Ey genç kızlar!